

عالم برزخ

یکی از موضوعاتی که در رابطه با «بحث معاد» از آیات قرآن کریم و آثار و احادیث معتبر دینی استفاده میشود این است که انسانها بعد از مرگ و انتقال از این جهان، در جهان دیگری که «عالم برزخ» نامیده میشود دارای زندگی میباشند و تا قیام قیامت در صحنه عالم برزخ به زندگی خود ادامه می دهند و نحوه زندگی آنها در آن، با اعمالی که آنها در این دنیا انجام داده اند ارتباط کامل دارد.

«برزخ» در واژه عربی بمعنای واسطه است و این عالم باین مناسبت «عالم برزخ» نامیده میشود که واسطه میان اینجهان و بر پا شدن قیامت است.

ضمناً باید توجه داشت که به «عالم برزخ» «عالم مثال» نیز بمناسبت اینکه ارواح پس از خروج از ابدان در قالبی که مانند هیكلی است که در دنیا داشته اند و با آن مشابهت کامل دارد قرار داده شده است گفته می شود.

همانطور که مفسر بزرگ قرآن مجید علامه طباطبائی رضوان الله علیه می گوید: «آیات فراوانی این حقیقت قرآن یعنی موضوع عالم برزخ را ثابت می کند»^۱.
و ما در اینجا ۴ مورد از این آیات را ذکر می کنیم:

الف- وَلَا تَحْسَبَنَّ الدِّينَ قِتْلًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَمْوَاتٌ لَمْ يَمُوتُوا أَمْوَاتٌ لَمْ يَمُوتُوا أَمْوَاتٌ لَمْ يَمُوتُوا

أَتَيْهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَتَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ؟!
یعنی: گمان نکنید که شهیدان راه خدا مرده اند بلکه آنها زنده هستند و در جوار حق تعالی منتقم میباشند و بفضل و رحمتی که از جانب خداوند نصیب آنها گردیده است شادمانند و از این موضوع شادمانند که آشنایان و بستگانی را که در دنیا پشت سر گذاشته اند و راه آنها را می پیمایند باینها ملحق خواهند شد و بر آنها ترس و اندوهی رخ نخواهد داد.^۲

علامه طباطبائی در تفسیر مبارک المیزان پس از تفسیر این آیه «وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَمْوَاتٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ»^۳ یعنی: به کسانی که در راه خدا کشته میشوند مردگان مگویند بلکه آنان زنده هستند ولی شما این حقیقت را درک نمی کنید» می گوید: این آیه بطور روشن بر حیات برزخی انسان مانند آیه ۱۶۹ سوره آل عمران (که ما آنها ذکر کردیم) دلالت دارد سپس می گوید هر چند این آیات در باره شهدای بدر نازل گردیده است ولی موضوع عالم برزخ و زندگی در آن صحنه پس از مرگ اختصاص به شهدا ندارد و همه مؤمنان با آنها در زندگی و منتقم بعد از مرگ شرکت دارند!^۴

می توان گفت نکته نزول این آیه در مورد شهدای بدر علاوه بر تسلیتی که از جانب خداوند به بازماندگان شهدا گفته شده است

بیان این مزیت برای شهدا است که در جوار مخصوص خداوند و از نعمت های خاصی بهره مند می باشند و گرنه اصل انتقال به «عالم برزخ» برای مسلمانانی که با تربیت اسلامی و قرآنی آشنائی داشتند روشن بوده است.

ب- حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِي لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ»^۵.

یعنی: هنگامی که مرگ یکی از آنها (یکی از کافران) فرا رسيد می گوید: پروردگارا مرا بار دیگر بدنيا برگردانيد تا شايد برای جبران گذشته ها عمل شايسته ای انجام بدهم به او خطاب میشود: «هرگز» و این تقاضا (که با حسرت توأم بود) او را نتیجه ای نمی بخشد و از آن پس عالم برزخ است تا روزیکه برانگیخته شوند (یعنی روز قیامت).

ج- وَحَاقَ بِالْقُرْعُونَ سُوءَ الْعَذَابِ النَّارِ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ»^۶.

یعنی: به «فرعونیان» عذاب سخت عذاب آتش نازل گردید که صبح و شام بر آن عرضه میشوند و چون روز قیامت فرا رسيد خطاب شود که فرعونیان را به سخت ترین عذاب وارد سازید.

همانطور که ملاحظه می کنید دلالت این آیه بر وجود عالم برزخ از ۲ جهت بسیار

روشن است:

۱- در مورد عرضه شدن آنها برآتش کلمه «عَدُوًّا وَعَشِيًّا» یعنی «صبح و شام» بکار رفته است و واضح است که تحقق صبح و شام پیش از قیام قیامت است. زیرا بعد از قیام قیامت، در جهنم که محل عذاب فرعونیان است «صبح و شام» وجود ندارد.

۲- در آیه پس از ذکر عذابسی که فرعونیان صبح و شام بر آن عرضه میشوند فرموده است: «وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ أَدْخَلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ» یعنی روز قیامت گفته میشود: آل فرعون را به سخت‌ترین عذاب فرود آورید. و در نتیجه، معلوم میشود عذابسی که فرعونیان صبح و شام بر آن عرضه میشوند غیر از عذاب سخت روز قیامت است که فرعونیان گرفتار آن خواهند شد.

۳- «قَالُوا رَبَّنَا آتِنَا آتِئَاتِنَا وَأَخْبِئْنَا آتِئَاتِنَا فَأَعْرَضْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ»^۲ یعنی: کافران می‌گویند: پروردگارا تو ما را دوبار میرانیدی و باز زنده کردی و ما بگناهان خود اعتراف کردیم آیا اکنون راهی وجود دارد که از این عذاب رهائی یابیم؟

مفسران بزرگ قرآن از جمله علامه طباطبائی رضوان الله علیه می‌گویند: این گفتار کافران در روز قیامت است و این معنا جز با تحقق عالم برزخ درست نمی‌آید زیرا آنها را پس از زندگی در دنیا یکدفعه میرانیده و بعالم برزخ انتقال داده است و پس از زندگی در عالم برزخ یکدفعه دیگر آنها را میرانیده و به صحنه قیامت انتقال داده است و اگر یکدفعه احیا در دنیا و دفعه دیگر در روز قیامت صورت بگیرد و عالم برزخی وجود نداشته باشد میرانیدن یکدفعه بیشتر تحقق پیدا نمی‌کند و حال آنکه این آیه قرآن چنانکه ملاحظه شد می‌گوید

میرانیدن نیز دوبار صورت گرفته است.

موضوع «عالم برزخ» و اینکه رشته حیات انسان بوسیله مرگ هرگز منقطع نمی‌شود و تداوم پیدا می‌کند یکی از موضوعات بسیار روشن و مسلم معارف اسلامی است و آثار اسلامی ای که بر آن دلالت دارد بسیار فراوان است که ما در این سلسله مباحث فقط به ذکر نمونه‌هایی می‌پردازیم و مخصوصاً باین مطلب باید توجه کنیم که کیفیت زندگی انسانها بعد از زندگی دنیا چه در عالم برزخ و چه در عالم آخرت محصول زندگی دنیا است و با کیفیت عقاید و اخلاق و اعمال آنها در دنیا ارتباط دارد و برای بدست آوردن یک زندگی توأم با سعادت در جهانهای دیگری که بعد از اینجهان وجود دارد راهی جز تحصیل و تکمیل عقاید حقه اسلامی و تهذیب اخلاق انسانی و اعمال شایسته وجود ندارد.

مصادر این مورد با ذکر یک نمونه این مقاله را خاتمه می‌دهیم و بقده بحث را با توفیق خداوند متعال برای مقاله‌های بعد می‌گذاریم:

حضرت الامیر المؤمنان علی علیه السلام هنگامی که از «جنگ صفین» جنگی که معاویه و پیروانش که چوشعله‌ور ساختن آتش حرص و آن و تأمین خواسته طبیعت و خصلت جاه‌طلبی خود هدفی نداشتند بوجود آورده و آنرا بر نیکوکاران با فضیلت تحمیل کرده بودند بر می‌گشت به گورستانی در کنار شهر کوفه رسید موقع را مناسب دید که برای بیدار کردن افکار و هشدار دادن به مستان جاه و مال لب بسخن بگشاید و با مردگان زنده دل سخن بگوید تا بلکه زندگان مرده دل که در نتیجه افراط در دل بستگی بدنی با آغاز کردن جنگ و تجاوز

بحریم و حقوق مسلمانان این آتش فتنه را مشتعل کرده و حق کشی‌ها براه انداخته‌اند تکانی بخورند و بند بگیرند و ترس از خدا و تقوا را پیشه خود بسازند.

چنین گفت: «يَا أَهْلَ الدِّبَارِ الْمُوحِشَةِ وَالْمَحَالِ الْمُفْطِرَةِ وَالْقُبُورِ الْمُظْلِمَةِ يَا أَهْلَ الثَّرْبَةِ يَا أَهْلَ الْغُرْبَةِ يَا أَهْلَ الْوَحْدَةِ يَا أَهْلَ الْوَحْشَةِ أَنْتُمْ لَنَا قَرَفَةٌ سَابِقٌ وَتَخُنٌ لَكُمْ تَبِعٌ لَاحِقٌ»

آقا الذُّورُ فَقَدْ سُكِنَتْ وَأَمَّا الْأَزْوَاجُ فَقَدْ لُكِحَتْ وَأَمَّا الْأَمْوَالُ فَقَدْ فُيَسِتَتْ هَذَا خَيْرٌ مَا عِنْدَنَا فَمَا خَيْرٌ مَا عِنْدَكُمْ؟

ثُمَّ التَّقَى إِلَى أَضْحَابِهِ فَفَإِنْ أَمَا لَوْ أُذِنَ لَهُمْ فِي الْكَلَامِ لِأَخْبِرَوْكُمْ أَنَّ خَيْرَ الزَّادِ الْقَتْوُ»^۱ ای ساکنان خانه‌های وحشتناک و جاهای ناآباد و قبرهای تاریک.

ای خاک‌نشینان ای دور افتادگان از وطن ای اهالی تنهایی و وحشت. شما پیشروانید و ما پیروان که بشما ملحق می‌گردیم.

بشما بگویم که: خانه‌های شما را دیگران ساکن شدند و زنان شما را دیگران به‌همسری گرفتند و مالهای شما را قسمت کردند.

این گزارش چیزی است که نزد ما است اینک شما بگویند گزارش چیزی که نزد شما است چیست؟

از آن پس رو به‌مراهان خود کرد و فرمود: قسم بخداوند اگر اجازه سخن گفتن بآنها داده میشد بما می‌گفتند که بهترین توشه برای آخرت «تقوا» است.

ادامه دارد

- ۱- تفسیر المیزان ج ۱ ص ۳۵۵.
- ۲- سوره آل عمران آیه ۱۶۹-۱۷۰.
- ۳- سوره بقره آیه ۱۵۴.
- ۴- تفسیر المیزان ج ۱ ص ۳۵۲-۳۵۳.
- ۵- سوره مؤمنون آیه ۱۰۱.
- ۶- سوره مؤمن آیه ۱۵.
- ۷- سوره مؤمن آیه ۱۱.
- ۸- تفسیر البلاغه کلمات قصار ۱۲۵.